

تحلیل هفته

شماره: 473

(06 - 10 ثور 1404 هـ ش)

تنش‌ها میان هند و پاکستان و تأثیرات آن بر افغانستان

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقه‌ای تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- تنش ها میان هند و پاکستان و تأثیرات آن بر افغانستان..... 3
- حادثه پهلگام و تأثیر آن بر روابط دوجانبه هند و پاکستان..... 3
- تعلیق معاهده آب های ایندوس 4
- آیا هند به پاکستان حمله خواهد کرد؟..... 6
- تأثیرات این منازعه بر افغانستان..... 7
- نتیجه 8
- پیشنهادات 8
- منابع 9

تنش‌ها میان هند و پاکستان و تأثیرات آن بر افغانستان

مقدمه

از زمان شکل‌گیری کشورهای هند و پاکستان تاکنون، جنگ‌های متعددی میان این دو کشور رخ داده است. نخستین جنگ آن‌ها در سال ۱۹۴۸ میلادی بر سر منطقه کشمیر روی داد که در نهایت با برقراری آتش‌بس و ایجاد خط کنترل (Line of Control – LOC) به پایان رسید. دومین جنگ در سال ۱۹۶۵ میلادی اتفاق افتاد که به مدت ۱۷ روز ادامه یافت و دلیل آن نیز مسئله کشمیر بود. این جنگ با میانجی‌گری اتحاد جماهیر شوروی و ایالات متحده آمریکا پایان یافت. جنگ دیگری در سال ۱۹۷۱ میلادی رخ داد که به آن جنگ آزادی بنگلادش نیز گفته می‌شود. این جنگ بر اساس توافق‌نامه شمله پایان یافت و در جریان آن، هند ۹۰۰۰۰ سرباز پاکستانی را به اسارت گرفت. جنگ بعدی، جنگ کارگیل بود که در سال ۱۹۹۹ میلادی به دلیل حمله نیروهای پاکستانی به منطقه کارگیل آغاز شد. علاوه بر این، درگیری‌های دیگری نیز میان هند و پاکستان رخ داده‌اند، مانند: نبرد سیاجن، تنش ناشی از حمله به پارلمان هند در سال ۲۰۰۱ میلادی، حمله تروریستی در شهر بمبئی در سال ۲۰۰۸ میلادی، حمله نیروهای هندی به شهر یوری در پاکستان در سال ۲۰۱۶ میلادی، و حمله در منطقه پولواما در سال ۲۰۱۹ میلادی که در آن، حمله‌ای علیه نیروهای نظامی هند صورت گرفت که باعث کشته شدن شمار زیادی از سربازان هندی شد. در پی آن، هند برای انتقام‌گیری، به منطقه بالاکوت در پاکستان حمله هوایی انجام داد.^۱ همه این رویدادها در گذشته سبب شکل‌گیری رقابت‌ها و تنش‌های جدی میان هند و پاکستان شده‌اند. در همین راستا، آخرین رویداد در تاریخ ۲۲ اپریل سال ۲۰۲۵ میلادی رخ داد؛ زمانی که در منطقه پهلگام واقع در کشمیر تحت کنترل هند، چند فرد مسلح به گردشگران خارجی حمله کردند و حدود ۲۶ نفر را کشتند. هند مسئولیت این حمله را بر عهده پاکستان گذاشت، اما پاکستان دست داشتن در این رویداد را رد کرد. گروه‌های مقاومت کشمیری مسئولیت این حمله را پذیرفته‌اند، اما هند ادعا دارد که تأمین‌کننده مالی و پشتیبان این گروه‌ها، پاکستان است.^۲

این نخستین حمله به گردشگران در پهلگام نبوده است. پیش‌تر، در تاریخ ۴ جنوری سال ۱۹۹۵ میلادی، شش گردشگر خارجی از پهلگام ربوده شدند. این افراد شامل دو آمریکایی، دو بریتانیایی، یک آلمانی و یک نروژی بودند. گروهی به نام "الفاران" مسئولیت این رویداد را پذیرفت و خواستار آزادی مولانا مسعود اظهر، رهبر گروه مسلح حرکت‌الانصار، شد. چهار روز بعد، یکی از گردشگران آمریکایی توانست از چنگ ربایندگان بگریزد، اما چند هفته بعد، جسد بی‌سر یک گردشگر نروژی پیدا شد که نام "الفاران" بر سینه‌اش حک شده بود. تا به امروز، هیچ خبری از سرنوشت چهار گردشگر دیگر منتشر نشده است، هرچند گزارش‌هایی وجود دارد که هر چهار نفر کشته شده‌اند.^۳

حادثه پهلگام و تأثیر آن بر روابط دوجانبه هند و پاکستان

همان طور که در مقدمه اشاره شد، هند و پاکستان از دیدگاه تاریخی، دو کشور رقیب هسته‌ای در جنوب آسیا هستند که هر از گاهی تنش‌هایی از این دست میان آن‌ها به وقوع می‌پیوندد. این تنش‌ها باعث می‌شوند که رقابت میان این دو کشور شدت یابد و روابطشان تیره‌تر گردد. با این حال، در چند سال اخیر، پیشرفت اقتصادی هند و عقب‌ماندگی پاکستان باعث شده که هند بر پاکستان چیره شود. هند در حال حاضر پنجمین قدرت اقتصادی جهان است و قدرت اقتصادی‌اش ده برابر پاکستان می‌باشد. همچنین از لحاظ تجهیزات نظامی، هند پس از اوکراین دومین واردکننده بزرگ سلاح در جهان است و پاکستان در رده پنجم قرار دارد.⁴ پس از سال ۲۰۲۰ میلادی، زمانی که میان هند و چین در کوه‌های هیمالیا درگیری مرزی پیش آمد، هند توجه خود را از پاکستان به سمت مرزهای چین معطوف کرد و تلاش‌هایی را برای حل اختلافات با چین یا وارد آوردن فشارهای سیاسی و اقتصادی بر آن آغاز نمود. این رویکرد باعث شد که روابط هند و پاکستان برای مدتی به حاشیه برود. اما رویدادهای اخیر، این روابط را دوباره به وضعیت بحرانی کشاند و حتی احتمال وقوع جنگ مستقیم را نیز افزایش داد. مقامات هندی در تاریخ ۲۵ اپریل اعلام کردند که در مرز کشمیر، درگیری مستقیم میان نظامیان هند و پاکستان رخ داده و دو طرف به سوی یکدیگر شلیک کرده‌اند.

پس از این حادثه، نارندرا مودی، نخست‌وزیر هند، تحت فشار شدید داخلی قرار گرفت و مردم خواهان گرفتن انتقام از پاکستان شدند. در واکنش به این حادثه، مودی تصمیمات زیر را اتخاذ کرد:

- دیپلمات‌های هندی را از پاکستان فراخواند؛
- شمار زیادی از دیپلمات‌های پاکستانی را از سفارت پاکستان در هند اخراج کرد؛
- تصمیم گرفت که تمامی شهروندان پاکستانی از هند اخراج شوند، ویزاهای قدیمی آنان باطل و صدور ویزاهای جدید سارک (SARC) برایشان متوقف شد؛
- برای اجرای این تصمیم، در ایالت اوتار پرادش روند بازداشت و اخراج ۱۸۰۰ پاکستانی آغاز شد که تاکنون ۱۵۰ نفر از کشور اخراج شده‌اند و ۵۰ زن همراه با کودکانشان بازداشت و موقتاً متوقف شده‌اند؛
- گذرگاه‌های مرزی آتاری و واگه را با پاکستان بست؛
- و معاهده مربوط به آب‌های رود ایندوس با پاکستان را نیز به حالت تعلیق درآورد.

تعلیق معاهده آب‌های ایندوس

یکی از مهم‌ترین تصمیمات هند علیه پاکستان، تعلیق معاهده آب‌های ایندوس (Indus Water Treaty – IWT) است. این معاهده در سال ۱۹۶۰ میلادی با میانجی‌گری و ضمانت بانک جهانی میان دو کشور به امضا رسید و هدف آن تنظیم جریان آب میان طرفین بود.⁵ بر اساس این توافق، استفاده از سه رود شرقی — بیاس، راوی و ستلج — به هند واگذار شد، در حالی که ۸۰ درصد از آب سه رود غربی — سند،

جهلم و چناب — به پاکستان اختصاص داده شد. اکنون این سؤال مطرح می‌شود که آیا هند می‌تواند جریان این رودخانه‌ها را به روی پاکستان ببندد؟ پاسخ به این سؤال دو جنبه دارد:

از جنبه حقوقی، هند به تنهایی نمی‌تواند یک معاهده بین‌المللی را لغو یا معلق کند، به‌ویژه وقتی که این معاهده تحت ضمانت و میانجی‌گری بانک جهانی باشد. از جنبه فنی نیز پاسخ دو بُعد دارد: اول اینکه در فصل‌هایی که سطح آب بالا است، هند عملاً نمی‌تواند جریان آب را به روی پاکستان ببندد، زیرا فاقد زیرساخت‌ها و تأسیسات لازم برای ذخیره چنین حجم عظیمی از آب است. در چنین حالتی، مسدود کردن آب ممکن است باعث سیلاب‌های شدید در خود هند شود. با این حال، هند می‌تواند از آب به عنوان ابزار فشار و نوعی سلاح علیه پاکستان استفاده کند. سه راهکار برای این کار وجود دارد:

۱. در فصول کم‌آبی، هند می‌تواند بخشی از آب را ذخیره کرده و جریان آن را به روی پاکستان قطع کند، که این اقدام ضربه‌ای جدی به کشاورزی و اقتصاد پاکستان وارد خواهد کرد.

۲. در ماه‌های می و جون که معمولاً سیلاب‌های شدید در منطقه اتفاق می‌افتد، طبق معاهده، هند باید اطلاعات مربوط به این سیلاب‌ها را با پاکستان به اشتراک بگذارد. اگر هند از این کار امتناع ورزد، ممکن است سیلاب‌های سنگینی بدون هشدار قبلی وارد خاک پاکستان شوند و خسارات جبران‌ناپذیری به بار آورند.

۳. هند می‌تواند گل‌ولای انباشته‌شده در سدها و تأسیسات خود را تخلیه کرده و آن را همراه با جریان آب به سمت پاکستان رها کند، که این اقدام نیز آسیب جدی به زمین‌های کشاورزی پاکستان خواهد رساند.

پیش از این نیز در خصوص این منابع آبی، تنش‌ها و اختلافاتی وجود داشته است. پاکستان همواره نسبت به اقدامات هند در زمینه ساخت تأسیسات تولید برق آبی و سایر زیرساخت‌ها بر این رودخانه‌ها اعتراض داشته و ادعا می‌کرد که این اقدامات موجب کاهش یا کند شدن جریان طبیعی آب به سمت پاکستان می‌شود و این موضوع را نقض صریح معاهده می‌دانست.^۶

در واکنش به تصمیمات اخیر هند، پاکستان شورای عالی امنیت ملی را به ریاست شهباز شریف تشکیل داد که در آن تصمیمات زیر اتخاذ شد:

- تعلیق معاهدات دوجانبه، به‌ویژه توافقنامه شمله؛
- بستن گذرگاه مرزی واگه و توقف کامل رفت‌وآمد تا تاریخ ۳۰ اپریل؛
- لغو تمامی ویزاهای صادرشده برای شهروندان هندی (به استثنای زائران سیک) و اخراج آن‌ها طی ۴۸ ساعت؛

- دستور اخراج مشاوران نظامی سفارت هند تا پایان ماه اپریل، و کاهش شمار کارکنان سفارت هند در پاکستان به ۳۰ نفر؛
- بستن حریم هوایی پاکستان به روی پروازهای هند، و توقف هرگونه دادوستد اقتصادی از جمله تجارت غیرمستقیم از طریق کشورهای ثالث با هند.⁷

خلاصه اینکه حادثه پهلگام تأثیر بسیار منفی بر روابط هند و پاکستان داشته و مناسبات سیاسی و اقتصادی میان این دو کشور را به شدت آسیب زده است.

آیا هند به پاکستان حمله خواهد کرد؟

احتمال وقوع جنگ میان هند و پاکستان دارای دو بُعد اساسی است: نخست، احتمال وقوع یک جنگ مستقیم و گسترده (جنگ تمام‌عیار)؛ و دوم، احتمال انجام حملات هوایی یا عملیات محدود زمینی در امتداد مرزها با هدف قرار دادن نقاط خاص. در خصوص جنگ مستقیم و گسترده باید گفت که یکی از نظریه‌های مطرح در روابط بین‌الملل این است که دو کشور دارای سلاح‌های هسته‌ای، هیچ‌گاه وارد جنگی تمام‌عیار نمی‌شوند که در آن هر نوع سلاحی، از جمله سلاح هسته‌ای، مورد استفاده قرار گیرد. به عنوان مثال، در جریان جنگ جهانی دوم، تنها مورد استفاده از بمب هسته‌ای، حمله ایالات متحده به شهرهای هیروشیما و ناگازاکی در جاپان بود؛ آن هم در حالی که جاپان در آن زمان سلاح هسته‌ای در اختیار نداشت (و همچنان نیز ندارد).

این نظریه بر این اصل استوار است که کشورها مانند انسان‌ها، در شرایط بحرانی تصمیماتی عقلانی اتخاذ می‌کنند. بنابراین، زمانی که دو کشور توانایی پاسخ هسته‌ای متقابل داشته باشند، هیچ‌یک از آن‌ها به استفاده از سلاح هسته‌ای علیه طرف مقابل اقدام نمی‌کند؛ چرا که نتیجه آن، ویرانی و تلفات گسترده برای هر دو طرف خواهد بود. این شرایط در روابط بین‌الملل، با عنوان «بازدارندگی» (Deterrence) «شناخته می‌شود؛ به این معنا که وجود سلاح هسته‌ای و توانایی تلافی جویانه، مانع از آغاز جنگ هسته‌ای توسط طرف مقابل می‌شود.

بر همین اساس، در میان تحلیل‌گران سیاسی و نظامی هند و پاکستان، نوعی اجماع وجود دارد مبنی بر این که این دو کشور به دلیل در اختیار داشتن سلاح‌های هسته‌ای، توان وارد شدن به یک جنگ تمام‌عیار یا جنگ هسته‌ای را ندارند؛ چرا که چنین درگیری‌ای به سود هیچ‌کدام نخواهد بود و نتایج آن فاجعه‌بار خواهد بود. بر پایه گزارش سالانه مؤسسه پژوهش‌های صلح بین‌المللی استکهلم (SIPRI) در سال ۲۰۲۰، پاکستان حدود ۱۶۰ کلاهک هسته‌ای و هند نیز حدود ۱۵۰ کلاهک هسته‌ای در اختیار دارد.^۸ افزون بر این، هر دو کشور به موشک‌هایی با برد متوسط و دوربرد مجهز هستند که می‌توانند بخش‌هایی یا حتی تمام قلمرو کشور مقابل را هدف قرار دهند. آنچه نگرانی‌ها را افزایش می‌دهد این است که این موشک‌ها قابلیت حمل

کلاهی های هسته ای را نیز دارند. برای مثال، پاکستان دارای موشک هایی مانند «شاهین» و «حتف-۶» است که قادر به هدف گیری تمام یا بخش هایی از خاک هند هستند. در مقابل، هند نیز مجموعه ای از موشک های «آگنی» را در اختیار دارد که عمدتاً کوتاه برد هستند و می توانند بخش هایی از خاک پاکستان را مورد هدف قرار دهند.^۹ بنابراین، می توان نتیجه گیری کرد که به دلیل وجود بازدارندگی هسته ای میان هند و پاکستان، احتمال وقوع یک جنگ تمام عیار میان آن ها بسیار ضعیف و تقریباً غیرممکن است.^{۱۰}

با این حال، ممکن است در واکنش به ادعاهایی مانند حضور مهاجمان حمله پهلگام در خاک پاکستان، هند دست به حملات هوایی هدفمند یا عملیات محدود زمینی در برخی مناطق مشخص از پاکستان بزند تا این تهدیدها را از بین ببرد.

تأثیرات این منازعه بر افغانستان

در خصوص حادثه پهلگام، امارت اسلامی افغانستان واکنش نشان داده و این حادثه را محکوم کرده است. در اعلامیه وزارت امور خارجه آمده است: "وزارت امور خارجه امارت اسلامی افغانستان حمله به گردشگران در منطقه پهلگام ایالت جامو و کشمیر را محکوم کرده و به خانواده های قربانیان این حادثه تسلیت عرض می کند. امارت اسلامی افغانستان اینگونه حوادث را تهدیدی برای امنیت و ثبات در منطقه می داند."^{۱۱} این اعلامیه از دو جهت مناسب است. اول اینکه با وجود اینکه در این اعلامیه بی طرفی نقض نشده است، چون پاکستان دست داشتن خود را در این حادثه رد کرده، اما محتوای اعلامیه نشان می دهد که طرفداری از هند در آن تقویت شده است و باید علاوه بر حفظ توازن، توانایی بازی با کارت هند در مقابل پاکستان و برعکس وجود داشته باشد. دلیل دوم اینکه چندی پیش هند نیز حمله پاکستان به ولسوالی برمل ولایت پکتیکا را محکوم کرده بود و در اعلامیه وزارت امور خارجه هند آمده بود: "ما هرگونه حمله به غیرنظامیان بی گناه در افغانستان را به شدت محکوم می کنیم و این بخشی از سیاست سابق پاکستان است که ناکامی های داخلی اش را به گردن همسایگان می اندازد". از این رو، امارت اسلامی نیز باید قتل غیرنظامیان بی گناه در هند را محکوم می کرد. بنابراین، این اعلامیه مناسب است.

افزایش تنش ها یا وقوع جنگ میان هند و پاکستان تأثیرات منفی بر افغانستان دارد، به ویژه در زمینه تجارت؛ زیرا گذرگاه واگه راه تجاری میان افغانستان و هند است. بر اساس آمار، افغانستان سالانه تقریباً ۵۰۰ میلیون دالر کالا به هند صادر می کند که ۸۰ درصد آن از طریق گذرگاه واگه صورت می گیرد و به دلیل تنش های موجود میان هند و پاکستان، این گذرگاه بسته شده است. بنابراین، هرچه مدت بسته بودن این گذرگاه طولانی تر شود، افغانستان ضربه اقتصادی بیشتری خواهد خورد. خان جان الکوزی، عضو هیأت مدیره اتاق تجارت و سرمایه گذاری می گوید: «ما به شدت آسیب دیده ایم، به ویژه در بخش میوه های خشک افغانستان. در حال حاضر بنادر بسته شده اند و واقعاً مشکلات زیادی وجود دارد. اکنون فصل میوه های خشک است و

بعد از آن، یعنی دو ماه بعد، فصل میوه‌های تازه آغاز می‌شود. ما امیدواریم که این مشکل تا آن زمان حل شود. متأسفانه، تجارت ما با هند از این مسیر کاملاً متوقف شده است». همچنان، خالد رحمانی، سخنگوی انجمن صادرکنندگان میوه‌های خشک کابل می‌گوید: «بیشترین صادرات میوه‌های خشک افغانستان از طریق گذرگاه واگه-آتاری به هند صادر می‌شود. مسیرهای جایگزین مانند دهلیزهای هوایی و بندر چابهار وجود دارند، اما به دلیل کمبود زیرساخت‌ها در بندر چابهار، این مسیرها برای صادرکنندگان قابل استفاده نیستند».¹² با توجه به این واقعیت‌ها، دو پیشنهاد به امارت اسلامی ارائه می‌شود: نخست: امارت اسلامی باید تلاش کند تا در کاهش تنش‌ها و جلوگیری از درگیری مستقیم نقش ایفا کرده و تلاش نماید تا گذرگاه واگه باز شود. دوم: نظر به اینکه اختلافات هند و پاکستان دائمی هستند و همیشه احتمال وقوع بحران میان این دو کشور وجود دارد، امارت اسلامی باید بر روی مسیرهای جایگزین برای تجارت با هند از طریق واگه تمرکز کند.

نتیجه

حادثه اخیر پهلگام باعث افزایش تنش‌ها میان هند و پاکستان شده است که در نتیجه آن هند پیمان آب‌های سند و پاکستان پیمان شملی را به تعویق انداخته است. همچنین هر دو طرف به یکدیگر دستور داده‌اند که اتباع خود را از خاک یکدیگر اخراج کنند و همچنین هر دو طرف دستور کاهش دیپلمات‌ها در سفارت‌های یکدیگر را صادر کرده‌اند. حادثه پهلگام تأثیر منفی بر روابط هند و پاکستان گذاشته و حتی تهدیدی برای جنگ مستقیم میان دو طرف به وجود آورده است، اما در چارچوب نظریه بازدارندگی (دیترنس) می‌توان گفت که وقوع جنگ گسترده میان دو طرف احتمالاً بعید است. به دلیل این بحران، مرز واگه نیز بسته شده است و افغانستان از این مرز تقریباً ۴۰۰ میلیون دالر کالا به هند صادر می‌کند، بنابراین این بحران تأثیر منفی بر افغانستان نیز داشته است.

پیشنهادهای

۱. در بحران کنونی میان هند و پاکستان، به نفع افغانستان است که امارت اسلامی سیاست خارجی بی‌طرفی را در این منازعه دنبال کند. بی‌طرفی در سیاست خارجی دو نوع است: اول بی‌طرفی دائمی یا حقوقی که در آن یک کشور خود را در تمام جنگ‌های کنونی و آینده بی‌طرف اعلام می‌کند که مثال خوب آن سوئیس است که پس از جنگ‌های ناپلئونی در سال ۱۸۱۵ این سیاست را اعلام کرد. نوع دوم بی‌طرفی موقت است که تنها زمانی اعلام می‌شود که دو یا چند کشور جنگی را علیه یکدیگر آغاز کنند. این بی‌طرفی دائمی نیست و به این معناست که پیش از شروع جنگ‌های آینده اعلام نمی‌شود بلکه زمانی که جنگی آغاز شود، کشور تصمیم می‌گیرد که بی‌طرف بماند و هیچ طرفی را حمایت نکند. به عنوان مثال، بی‌طرفی اسپانیا در جنگ جهانی دوم یا بی‌طرفی ایران در جنگ خلیج فارس در سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۱.¹³ بنابراین پیشنهاد ما به امارت اسلامی این است که بی‌طرفی موقت را جزئی از سیاست خارجی خود قرار دهد و در پیگیری این

سیاست، در منازعه کنونی هند و پاکستان خود را بی طرف اعلام کند؛ زیرا برای کشورهای کوچک مانند افغانستان درگیر شدن در منازعات قدرت‌های بزرگ به هیچ وجه به نفع آن‌ها نیست.

۲. امارت اسلامی می‌تواند قتل غیرنظامیان بی‌گناه در منازعه هند و پاکستان را محکوم کند و این هیچ‌گاه به معنای نقض بی‌طرفی نیست؛ زیرا طبق کنوانسیون‌های بین‌المللی جینو، قتل غیرنظامیان در جنگ‌ها خلاف قوانین جنگ است و شریعت اسلامی نیز قتل غیرنظامیان بی‌گناه را حرام می‌داند. بنابراین امارت اسلامی باید در چارچوب شریعت اسلامی و قوانین بین‌المللی قتل غیرنظامیان و بی‌گناه را محکوم کند تا به عنوان یک عضو از جنوب آسیا، در این شرایط بی‌تفاوت و بی‌خبر به نظر نیاید.

۳. افغانستان در دوران جمهوریت میدان رقابت هند و پاکستان بود و از این طریق افغانستان آسیب‌های زیادی دیده است. بنابراین، اگر امارت اسلامی سیاست خارجی‌ای اتخاذ کند که توازن در روابط هند و پاکستان را حفظ کند تا افغانستان دوباره میدان رقابت این دو کشور نشود، این به نفع افغانستان خواهد بود.

منابع

¹ <https://zeenews.india.com/web-stories/india/indo-pakistan-wars-and-conflicts-a-complete-list-from-1947-to-2025-2891339.html>

² RAJESH ROY and AIJAZ HUSSAIN, What to Know About India and Pakistan's Escalating Tensions in Kashmir, Time, Apr 25, 2025, Access link: <https://time.com/7280374/india-pakistan-kashmir-pahalgam-terror-attack-tensions-history-escalations-explainer/>

³ <https://www.bbc.com/pashto/articles/c9ve0e3g8j0o>

⁴ Mujib Mashal and Suhasini Raj, As Tensions Rise with Pakistan, a Moment of Truth for India's Military, April 26, 2025, The New York Times, Access link: <https://www.nytimes.com/2025/04/26/world/asia/india-pakistan-military-kashmir-attack.html>

⁵ RAJESH ROY and AIJAZ HUSSAIN, What to Know About India and Pakistan's Escalating Tensions in Kashmir, Time, Apr 25, 2025, Access link: <https://time.com/7280374/india-pakistan-kashmir-pahalgam-terror-attack-tensions-history-escalations-explainer/>

⁶ <https://www.bbc.com/pashto/articles/cql674nqdq3o>

⁷ <https://kabultelegraph.com/archives/21581>

⁸ "Nuclear Weapon Modernization Continues but the Outlook for Arms Control Is Bleak," SIPRI, accessed August 6, 2020, <https://www.sipri.org/media/press-release/2020/nuclear-weapon-modernization-continues-outlook-arms-control-bleak-new-sipri-yearbook-out-now>.

9 "Missiles of Pakistan," CSIS Missile Defense Project, CSIS, accessed August 6, 2020, <https://missilethreat.csis.org/country/pakistan/>; "Missiles of India," CSIS Missile Defense Project, CSIS, accessed August 6, 2020, <https://missilethreat.csis.org/country/india/>.

¹⁰ احمد بلال خلیل، د هند او پاکستان ترمنځ د وسلو کنټرول؛ فرصتونه او ننگونې، علومو اکاډمي، سیمه ییز مطالعات ژورنال، ۵۸ مه گڼه.

¹¹ <https://mfa.gov.af/18570>

¹² <https://tolonews.com/pa/business-194065>

¹³ ARCHIE W. SIMPSON. Realism, Small States and Neutrality, E-International Relations, FEB 5 2018, P. 4. Access link: <https://www.e-ir.info/2018/02/05/realism-small-states-and-neutrality/>

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش های دقیق و بی طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنامندی پالیسی ها در افغانستان و منطقه فعالیت می کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org

: +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrsaf.org

info@csrsaf.org